

“МУҲАББАТ” ҲИКОЯСИДА АЁЛ РУҲИЯТИ ТАЛҚИНИ

Хурматой Шералиева

Фарғона вилояти Кува тумани 16- умумий ўрта таълим мактаби
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада Гулчеҳра Асронова ижодида аёл руҳияти талқини, ҳикоялардаги тасвирнинг бадиийлик нуқтаи назаридан ўзига хослиги, руҳий портрет ва ички монологнинг асар сюжети ҳамда композициясида тутган ўрни, унинг гоёвий-бадиий вазифаси борасида илмий-назарий қарашлар ўз ифодасини топган.

Калит сўз ва иборалар: *аёл руҳияти, руҳий портрет, ички монолог, бадиий таъсир, сюжет, композиция.*

Маълумки, руҳ ўта мураккаб тушунча. Уни сезги мучаларининг бирортаси билан ҳис қилиш мумкин эмас. Руҳиятга дахлдор нарсаларни кўнгил билан туйиш мумкин холос. Демак, руҳ одамнинг кўнглига тегишли нарса экан. Инсон ақли руҳни тўла тушунишга ожизлик қилади. Қуръони Каримда ҳам руҳнинг изоҳини одам тушунолмаслиги таъкидланган. Лекин ҳар бир одам ўзида ақлдан ташқари яна қандайдир бир қудрат борлигини билади. Шунинг учун баъзан одам ақлига маъқул келмаса-да, кўнглига ўтиришган ишни қилгиси келади. Айни шу ҳолат бадиий асарларнинг қаҳрамонларида ҳам ўз аксини топиши керак. Яъни адабий қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатларигина эмас, балки кўнгил кечинмалари ҳам уларнинг табиатларига мувофиқ бўлиши керак.

“Муҳаббат” ҳикоясининг бош қаҳрамони Гулёра. У мактаб битирувчиси. Отасиз ўсгани ва онаси бетоб бўлганлиги боисми хомуш кўринувчи бу қиз асарда характер даражасига кўтарилади. Унинг индивидуал тили ўз ҳаёт тажрибаси, дунёқараш, фаҳм-идроқи, хулқи, маданий савияси ва психологиясини аниқ равшан характерлаб беради.

“Мен духтир бўлмоқчиман, – деди у некбин бир ҳолатда, нигоҳини узоқ-узоқларга қадаб. – Шаҳардаги холам доим ўзим ўқитаман, дейди. Ўшаларникида яшаб, ўқийман. Кейин келиб, онамни даволайман, - дея кўксини тўлдириб нафас олди ва кўшиб кўйди: – Қишлоғимиздаги ҳамма касалларни даволайман, Худо хоҳласа!”

Ҳикоя қаҳрамони нутқи орқали унинг кучли руҳий ҳолати тасвирланади. Гулёра гарчи ўқиш учун имконияти йўқ бўлса-да, ҳаётдан нолимайди, мақсадни аниқ белгилайди, шикоят қилмайди. Мана шу гапларнинг ўзиёқ қаҳрамон

ҳақидаги тасаввуримизни ёритади, унинг ҳаётга, яшашга бўлган муносабатини кўрсатади.

Ҳикоя экспозицияси мактаб ўқувчиларининг оммавий ҳашарларга жалб этилиши тасвири билан бошланади. Гулёранинг севги тарихи мана шу воқеаларга уланиб сюжет элементларидан тугунни ҳосил қилади. Пахта штабида ташкил этилган байрам дастурига ҳаваскор кўшиқчи Бекжон ака ҳам таклиф этилади. Гулёранинг Бекжон акага бўлган муҳаббати шу воқеадан кейин очилади. Биламизки, адабиётшунослик илмида характер маълум ижтимоий фаолият сифатида тасвирланади. Характер, Л.И. Тимофеев айтганидек, образнинг ядроси. Характер биринчи навбатда конкрет ҳаётий шароитда ўз индивидуал хатти-ҳаракатлари ва руҳий кечинмалари билан намоён бўладиган инсоннинг аниқ тасвири. Умуман айтганда қаҳрамоннинг муҳим хусусиятларини аниқлайдиган асосий белгилар мажмуи характер деб юритилади.

Қуйидаги иқтибосда Гулёрага хос характер ҳақида янада аниқ тасаввурга эга бўламиз. “Мен... мен уни... яхши кўраман!

У шундай деди-ю, энди сочиқни кўксига босиб, гўё азиз бир нарсасидай бутун вужуди билан кучиб, яна йиғлай бошлади. ...Мана кўрасан, мен албатта духтир бўламан, кейин уни даволайман.

–Сен ҳам... билиб қўй, то духтир бўлмагунимча бошқа ҳеч кимга айтмайман. Манави сочиқни ҳам ювмайман. Унинг кўз ёшларини асраб қўяман...

Бу эпизоддан сезилиб турибдики, суҳбатлашувчи икки персонаж бўлажак шифокор - Гулёра ва унинг бўлажак журналист дугонаси сирлашмоқда. Бекжон акага нисбатан кучли муҳаббат қаҳрамон нутқида ва дилида тан олинганлиги ёрқин акс эттирилади.

Сочиқ детали эса ҳикоя қаҳрамонининг ҳис-туйғуларини очиб бериш учун туртки вазифасини бажаради. Бу қуйидаги эпизодда кўринади.

“Айниқса, юзини ёш ювганда... Эр киши йиғласа ёмон бўларкан. Ҳаммамиз дилгир, ҳофиз қўшиғидаги мунгни ўз-ўзимизча юракдан ўтказиб ўтирардик. Шу оғир сукунат ичра даврани шарпадек оралаб ўтган Гулёра Бекжон акага гулдор ҳошияли сочиқ узатди. У аста кўз ёшларини артиб олди. Бир жуфт дардчил хонишдан сўнг кўшиқлар моҳирлик ила шўхларига алмашди”.

Ҳикоя аввалида қаҳрамонимиз Гулёра Бекжон аканинг кўшиқларини эшитиб, унга қўшилиб юм-юм йиғлайди. Бутун жамоани тўлқинлантириб юборган бу образ – Бекжон. Тақдир тақозоси билан юрак хасталигига йўлиққан. Ўзи ниҳоятда келишган, юзидан нур ёғилиб турувчи бу инсон давраларнинг кўрки, барчага манзур бўладиган кўшиқлари билан машҳур. Гулёра ҳам кўпчилик қатори уни ёқтиради. Кейинчалик эса бу шунчаки ёқтириш эмас, соф,

самимий, беғубор муҳаббат экани ойдинлашади. Қаҳрамон севгисини ёлғизгина шу дугонасига айтади. Бу сир неча йиллаб қиз қалбини ёндиради, лекин сиртига чиқармайди, ўз мақсади йўлидан оғишмайди. Бу сабр ва метин ирода аёлларга хос бўлган ички психология орқали намоён бўлади.

Ҳикояда муаллиф Бекжон портретини шундай тасвирлайдики, беихтиёр ўқувчи қалбида унга нисбатан ачиниш ҳиссидан кўра баландроқ туйғу пайдо бўлади. “Бекжон аканинг рубобни сайратиб айтган кўшиқлари кўнгилларни сел қилиб юборди. Худо бу одамга ҳамма томондан берган экан: овоз, саҳт-сумбат, истара дейсизми. Кўлида гулдек хунариям бор – бу депарада унга тенг келадиган уста йўқ, рубобини ҳам ўзи ясаган. Фақат соғлиқдан қисган. Юрагида иллат бор дейишади. Ёши ўттизга тақалиб қолган бу йигитнинг ҳануз оила қурмаганлиги ҳам шундан экан”.

Ҳикоя қаҳрамони Гулёранинг ички “Мен”и унинг ўз олдига қўйган мақсади сари илдам одимлашида кузатилади. Орадан анча вақт ўтади. Муаллиф ички монологда кузатилган Гулёранинг шифокор бўлиши, Бекжон аканинг тузалиши ва уларнинг бирга бахтли бўлишлари сароблигича қолади. Ҳаёт ўз ўлчамлари билан давом этади.

Ёзувчи воқеалар ривожини аста - секинлик билан аниқлаштиради. Йиллар ўтиб маълум бўладики, Гулёра оила қурмабди.

Тиббиёт институтига мақола тайёрлаш учун борган муаллиф саҳнада Гулёрани кўриб қолади. У худди Бекжон аканинг касаллиги бўйича илмий тадқиқот ишини намойиш этарди. Ҳикоячи дугонасининг кўзларига боқар экан қалбида ўша саволлар жаранглайди.

“Ўша сочиқ... ювилдими, Гулёржон? Кўз ёшларинг қуридими, Гулёржон?..”

Маъруза тугагач, зални карсак садолари тутиб кетди. Гулёра эса негадир жойига қайтишга шошилмай бир оз туриб қолди-да, сўнг ёнма-ён ўтирганлардан бирига нимадир деганди, уни саҳна ортига кузатиб қўйишди. Шу бўйи ғойиб бўлди... “

Асар қаҳрамони ўз олдига қўйган мақсадига эришади. Яъни тиббиёт институтида ўқиб, илмий ишини ўз севган инсонининг касаллиги бўйича ҳимоя қилади, лекин афсуски, бу пайтда Бекжон ака олмни тарк этган эди. Гулёра образи муайян шахсининг руҳий олами, ҳиссий бойлиги, қатъиятлилиги, соф туйғулари орқали онгли акс этади.

Шу ўринда адабиётшунос олим Б.Саримсоқовнинг “Бадий образ – ижодкор шуури, эстетик идеали, дунёқараши, мақсади ва ғояси орқали синтезлашган воқеликнинг инсон руҳиятининг муҳим қирраларини муайян нарса, туйғу ва кечинмалар тимсолида алоҳида бетакрорликда умумлаштирилган, эстетик қимматга молик инъикосидан иборат” – деган

фикрларидан келиб чиққан ҳолда Г.Асронованинг “Муҳаббат” ҳикояси қаҳрамони - Гулёра образи - ёзувчининг ғоявий мақсадини очиб беришга хизмат қилади. Икки дугона қайта учрашмайди. Журналист қиз уни топиши мумкин эди, бироқ Гулёранинг яраларини янгилаб қўйишдан қўрқади.

“ Эҳтимол, энди ҳаммаси равшан бўлган, буюк туйғу уни жўшқин ҳаётга, оламшумул кашфиётларга ундаётганини билиб, қалбим таскин топгандир?...” журналист қизнинг ички монологи ҳикояга яқун ясайди.

Адиба тасвирда бадий мукамалликка эришиш учун зарур тасвир воситаларидан жуда унумли фойдалана олган. Унинг ҳар бир ҳодисага, нарсага, белгига бефарқ қарамаслиги, ҳар бир деталдан ўзига хос қирраларини топа олиши ҳикояларида бадий мукамалликка эришишнинг энг муҳим омили бўлиб қолган.

Адабиётлар:

1. Гулчеҳра Асронова. Остонанда турибман, дунё. Тошкент. “Ўзбекистон” нашр. 2019.
2. Тимофеев Леонид Иванович. Теория литературы. Москва. Учпедгиз.1946.
3. Б.И.Саримсоқов. Бадиийлик асослари ва мезонлари. Тошкент.2004.
4. Т.Бобоев. Адабиётшунослик асослари. Тошкент. “Ўзбекистон” нашр. 2002.